

ROSTA ISTVÁN

A mérnök társadalmi elismertsége néhány állami kitüntetés tükrében

Az előzményekhez tartozik az a történelmi tény, hogy Magyarország Nemzetgyűlése 1920-ban megalkotta az I. törvénycikket az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről. Ez a törvénycikk tartalmazta a kormányzói tisztségről szóló részleteket is. Összefügg ezzel a szintén 1920. évi II. törvénycikk, amely rövid terjedelemben azt tette közzé, hogy „...a nemzetgyűlés 1920. március 1-jén nagybányai Horthy Miklóst Magyarország kormányzójává megválasztotta”.

Eltelt 10 esztendő, és 1930-ban a XI. törvénycikkben a törvényhozás megörökítette Magyarország kormányzója országlásának évtizedes jubileumát. Ez alkalomból műveket és intézményeket neveztek el Horthy Miklósról: hidat, egészségügyi létesítményeket, lakótelepet, karitatív otthonokat. A jubileum törvénybe iktatása és a névadások minden bizonnyal olyan gesztus-értékű cselekedetek is voltak, amelyekre a Kormányzó részéről is megnyilvánultak válaszként szintén gesztus-értékű tettek. Egyik ilyen intézkedés volt az, hogy 1930. október 11-én a Kormányzó megalapította az akkori Magyarország egyik legnagyobb jelentőségű kitüntetését, a *Corvin-láncot*, és ehhez csatlakozva a *Corvin-koszorút* és a *Corvin-díszjelvényt*. A kitüntetést a kultuszminiszter tette közzé az 1930. évi 070-161. eln. sz. rendeletével, amelyben az olvasható, hogy a magyar tudomány, irodalom és művészet terén, valamint a magyar művelődés fellendítése körül szerzett kimagasló érdemek látható elismeréséül alapította a Kormányzó az említett ordót.

A Corvin-lánc és a Corvin-koszorú magyaroknak odaítélhető kitüntetés volt, a Corvin-díszjelvényt pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter és a külügyminiszter együttes előterjesztésére, illetve egyetértésével külföldiek kaphatták meg. A kitüntetés Mátyás király tudomány- és művészetpártoló tevékenységére utalt. A király mellképi ábrázolása XV. századi eredeti érem után készült, amely olasz művész munkája volt. Nemeskürty István „Kis magyar művelődéstörténet” című könyvében (a Függelék részben; egyebek mellett az Országos Széchényi Könyvtárban fellelhető Hóman-hagyatékra hivatkozva közli a Corvin-lánc és a Corvin-koszorú kitüntetettjeinek névsorát. (A Corvin-láncnál 23, a Corvin-koszorúnál 112 névvel találkozhatunk.) Mindkét kitüntetést együtt számítva, 135 elismert személy között a mérnökök, építészek, természettudósok és matematikusok száma 16. (Orvosokat, közgazdászokat, statisztikusokat is számítva – tehát a reáliákat művelők egy teljesebb körét tekintve – lényegesen nagyobb számot kapunk.) A mérnökök közül ilyen kitüntetést nyert el 1930-ban Kandó Kálmán, 1935-ben Szily Kálmán és 1942-ben Schimanek Emil.

A továbbiakban hármójuk munkásságával és kitüntetésével foglalkozunk részletesebben, előtte azonban még szükséges rövid kitérőt tennünk *Klebelsberg* szerepét illetően, mivel ezen ankét témája

a szakemberek társadalmi helyzete. A kitüntetés rangjának megőrzése érdekében a kitüntetettek száma azonos időben nem haladhatta meg a Corvin-lánc esetében a 12 főt, a Corvin-koszorú esetében a 60 főt, a Corvin-díszjelvény esetében pedig szintén a 12 főt. Ez Klebelsberg javaslatára került be a szabályozásba. Klebelsberg 1922-től 1931-ig volt az egy évtizeden át hatalmon lévő Bethlen-kormányok (szám szerint négy kormány) vallás- és közoktatásügyi minisztere. A pécsi és a szegedi egyetemek létrehozásán fáradozó, 1926 és 1930 között 5000 tantermet és tanítói lakást építtető Klebelsberg gondolatvilágában a Corvin-ordó is része volt a bethleni konszolidációnak. Az említett kitüntetések elválaszthatatlanok Klebelsberg középosztály értelmezésétől, – annak a középosztálynak az értelmezésétől, amelyhez a teljes mérnöki kar is hozzátartozott, legfelsőbb rétegében pedig elismerten ott voltak olyan vezető mérnökök és műegyetemi professzorok is, mint amilyen Kandó, Szily és Schimanek voltak.

A kitüntetettek társadalmi helyzetének még pontosabb érzékeltetéséhez álljon itt néhány ismert név azoknak a sorából is, akik nem a reáliákat művelték: Dohnányi Ernő zeneszerző, Herczeg Ferenc író, Hóman Bálint történész, Serédi Jusztinián hercegprímás, egyházjog-tudós, Kodály Zoltán zeneszerző, Szekfű Gyula történész, Zilahy Lajos, Tamási Áron írók. A Nobel-díjas biokémikus Szent-Györgyi Albert szintén a kitüntetettekhez tartozott.

Klebelsberg az ő középosztály-felfogásában a tudományos alapokat keresve Arisztotelészig ment vissza, utalva arra, hogy az ókori bölcs már elmélkedett „a közép egészségesen kiegyenlítő, kiegyensúlyozó szerepéről” (Klebelsberg 1995., Zombori 1995., 20). Klebelsberg azt szorgalmazta, hogy az új nemzedék eszményképe a középosztályban a közegészségügyi, a kulturális, a tudományos, az irodalmi, a közgazdasági és a szociálpolitikai alkotás legyen. A középosztályt Klebelsberg a magyarság elitjének tekintette, de mert ez a réteg túlságosan nagy volt ahhoz, hogy valódi elité váljon, ezért kezdte a kultuszminiszter hangoztatni a néhány ezres „szofokráciának”, az elit elitjének a fogalmát. Az elit elitjébe beletartoztak a reális tudományok szakemberei (a technika alkotói) is, de csak akkor, ha ennél többet is tudtak nyújtani, vagyis, ha a humán kultúra elvárásaival sem ellenkeztek. „Klebelsberg eszménye a klasszikus, mindenoldalú műveltséggel is legitimált elit” (Klebelsberg 1995., Zombori 1995., 41). Felfogását ma is korszerűnek tekinthetjük, hiszen ma sem tudja igazán megnyerni a hallgatóságot pl. az a technika-tanár, aki messzire elrugaszkodik a humán műveltség szempontjaitól. Németh Lászlótól Péter Rózsa gondolatain keresztül Simonyi Károlyig a magyar kultúra legjobbjai beszéltek és beszélnek a két kultúra (humaniorák és reáliák) szövetségéről, egybekapcsolódásáról. Ennek egyik gerjesztője éppen a technikatörténet lehet.

Klebelsberg a középosztály legfelső rétegét, az elit elitjét (amelybe pl. egy professzori kart is beleértett, sőt ezt értette a magjának) nem elsősorban a gazdasági élettel összefüggésben határozta meg, hanem sokkal inkább a szellemi élettel hozta kapcsolatba. A gazdaság olyan értelemben kapcsolódott be, hogy Klebelsberg a szellemi elitnek szilárd és jó színvonalú gazdasági alapot törekedett biztosítani. Miként tanítómestere, Tisza István, Klebelsberg szintén a legfontosabb erkölcsi elemnek tekintette a jogok és a kötelességek harmóniáját. Vallotta, hogy az előnyös társadalmi helyzet csak a többlet teljesítés fejében tartható fenn. Ma sem felesleges emlékezni arra, hogy Klebelsberg a felsőoktatásban dolgozó oktatókat és kutatókat a középosztály felső rétegeihez sorolta, nemcsak a deklarációk szintjén, de működési és életfeltételeik, anyagi javadalmazásuk tekintetében is. A Corvin-ordónak nagy erkölcsi „tekintélye” és súlya volt, de kiváltságok és anyagi díjazás nem járt vele. Éppen azért nem, mert a kitüntetetteket nem egyszeri pénzjutalommal, hanem a mindennapi munkájukért járó és nyugodt életvitelt biztosító rendszeres javadalmazással is elismerték, éppen az ország felemelkedése jegyében. Klebelsberg ennek érdekében nem egyszer vitatkozott parlamenti képviselő-társaival is, és felsorakoztatta az érvei mellé még a miniszterelnököt, sőt a kormányzót is. „Klebelsberg védte az övéit!” A három mérnöki karakter egy-egy jellegzetessége az alábbiakban vázolható.

Kandó Kálmán egy ideig ellátta a Ganz és Társa Vagon és Gépgyár vezérigazgatói tisztségét. Magyar anyanyelve mellett jól beszélt németül, angolul, olaszul és franciául. Amikor megkapta a Corvin-koszorút, 61 éves volt. Kimagasló tudását Európán kívül is ismerték és elismerték. Manndorff Béla írta róla a következő sorokat a „Műszaki nagyjaink” sorozat 2. kötetének 180. és 181. oldalán:

„Egészen mindegy volt neki, hogy ezek közül milyen nyelven beszél. Hogy ez mennyire így volt, egy nagyon meggyőző esetnek volt közvetlen tanúja e tanulmány szerzője. Még a Ganz Vagongyárban történt. A mozdónyszerkesztési osztályon egy nap Kandó nagy tárgyalásban volt Parodival, a Paris–Orleans-i vasúttársaság akkori főmérnökével. Franciául beszéltek. Megszólal a terem közepén a falra erősített városi telefon; Kandót hívják a telefonhoz. Kandó odamegy és egy régi amerikai ismerősével kedélyesen elcsevegett... angol nyelven. A telefontól Parodihoz visszatértében egyik rajztábla mellett haladt el, amin éppen az olasz államvasutak részére tervezés alatt lévő mozdonyok egyik alkatrészrajzát húzták ki tussal. Valami feltűnhetetett neki, mert megállt és egy ideig szótlánul szemlélte a rajzot, majd mondott valamit a szerkesztőnek. Az csodálkozva nézett rá, de nem felelt semmit. Erre Kandó kicsit ingerülten és emeltebb hangon megismétli, amit az előbb mondott; a szerkesztő zavartan megszólal: „De vezérigazgató úr kérem, én nem tudok olaszul!” Kandó a fejéhez kapott és szinte megrendülten mondta: „Már azt sem tudom, milyen nyelven beszélek!” Tökéletesen mindegy volt neki, hogy milyen nyelven közli gondolatait. Az olasz mozdonyrajz látására – valószínűleg tudat alatt – az agya átváltott az olasz nyelvre és egyáltalán nem vette észre, hogy nem magyarul, hanem olaszul szólalt meg.”

Az *ifjabb Szily Kálmán* a kultúra szeretetét (és itt nemcsak a reáliák szeretetére, hanem a humaniorák szeretetére is gondolunk) részben a családból vitte magával. Édesapja, idősebb Szily Kálmán szintén egyetemi tanár volt, és többek között nyelvtudománnyal foglalkozott, de ő létesítette a Természettudományi Könyvkiadót és része volt a Természettudományi Közlöny megindításában is. Az ifj. Szily a budapesti műegyetemen elnyert mérnöki oklevél után tudományegyetemi bölcsész-doktori oklevelet szerzett. Műegyetemi rektori, majd közoktatásügyi minisztériumi tisztsége, később államtitkári feladatköre túlmutat technikai műveltségén csakúgy, mint az Országos Felsőoktatási Tanácsban betöltött elnöki méltósága és felsőházi tagsága. Ezekhez a beosztásokhoz magas szintű általános műveltség és közéleti szerepvállalási készség is kellett. A Corvin-koszorú elnyerésekor ifj. Szily Kálmán 60 éves volt.

Schimanek Emil esetében feltétlenül említésre méltó az antikvitas iránti érzéke, tisztelete és a technikatörténet megbecsülése. 1954-ben készült el „Bánki Donát tudományos munkássága és alkotásai” című életrajzi munkájával. Kandó, Schimanek és Szily közül Schimanek volt a legidősebb akkor, amikor átvehette a Corvin-koszorút. 70 éves korában részesült a magas kitüntetésben. Ekkor 1942-től mutatott a naptár, vagyis időben Schimanek kapta a legutolsó Corvin-koszorúk egyikét, hiszen 1942 után már nem adtak ki ilyen elismerést, a háború után pedig a Corvin-ordó megszűnt.

Schimanek Emil 1926-ban a természet-, orvos-, műszaki- és gazdaságtudományi országos kongresszuson mint műegyetemi prorektor tartott előadást „A műszaki tudományok haladásának főbb tényezői hazánkban” címmel. (A kongresszuson megjelent a kormányzó és a miniszterelnök is és jelen volt több miniszter – köztük Klebelsberg kultuszminiszter – valamint a királyi hercegek. A rendezvény a József Műegyetem dísztermében volt.) Schimanek előadása sok lényeges kérdést tartalmazó, átfogó előadás volt, amely messze meghaladta a mindennapokon művelt, szűkebb szakterületét. Szólt az előadó arról is, hogy a kulturális haladás, a szellemi és gazdasági jólét „az utolsó negyedszázadban nagyrészt a technikai tudományok vívmányain épült fel” (Gorka 1926., 27, 28, 29). A kongresszus munkálatait 1926-ban Gorka Sándor szerkesztette kötetbe, a nyomdai munkákat a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda végezte el.

Schimanek szakirodalmi munkái között van „A Bánki-motor és a hőmotorok” című kötete is, 1900-ból. 1942-ben egy meg nem valósított erőmű-tervezet történetét írta meg. Mindkét alkotása a műszaki-tudományos tartalom mellett technikatörténeti vonatkozásokat is mutat.

Nemeskürty István „Kis magyar művelődéstörténet” című kötetének végén a Corvin-lánc és a Corvin-koszorú kitüntetettjeinek névsora után ezeket a szavakat írta: „Ez a névsor a két háború közötti igényes magyar kultúrpolitika hű tükre.” (Nemeskürty 1994., 194). Természetesen vannak véleménykülönbségek a tekintetben, hogy a kitüntetettek között a reál kultúra művelői elegendő létszámban vannak-e, vagy sem. Ez részben szubjektív megítélés dolga. Mindenesetre történelmi tény, hogy a mérnökök, építészek, természettudósok, matematikusok jelen voltak a Horthy-korszak egyik legnagyobb kitüntetésének birtokosai között.

Hogy kimaradtak-e a Corvin-lánc és a Corvin-koszorú elismerésből olyanok, akik rászolgáltak volna? Minden bizonnyal vannak olyan vélemények is, amelyek szerint igen. Ezt azonban szinte minden korszaknak szinte minden kitüntetéséről el lehet mondani. Igaz ez még a Nobel-díjra is, amelyből méltatlanul maradtak ki olyan személyek, mint amilyen pl. Kármán Tódor, vagy Bay Zoltán volt. Akik viszont megkapták a Corvin-ordót, azok ma már szinte minden mértékadó vélemény szerint a kultúra kimagasló egyéniségei voltak. Ilyen kimagasló egyéniség volt az említett három mérnök, Kandó Kálmán, Schimanek Emil és ifj. Szily Kálmán is.

HIVATKOZÁSOK

Gorka 1926. Gorka Sándor: A természet-, orvos-, műszaki- és mezőgazdaságtudományi országos kongresszus munkálatai. Budapest, 1926. évi januárus 3–8. Szerkesztette: Dr. Gorka Sándor. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest, 1926. 738 p.

Klebelsberg 1995., Zombori 1995. Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete. Szerk.: Zombori István. Kiadja a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége. Szeged, 1995. 172 p.

Nemeskürty 1994. Nemeskürty István: Kis magyar művelődéstörténet. Szent István Társulat. Budapest, 1994. 196 p.